Priloga: SPLETNI PRIROČNIK POKRIVALA NA NOTRANJSKEM

ZGODOVINA IN UPORABA POKRIVAL V MOŠKI IN ŽENSKI OBLAČILNI KULTURI V PRETEKLOSTI V SVETU, EVOPI IN SLOVENIJI

Človek je del narave, oziroma iz nje izhaja. Ker je večino svojega razvoja in časa obstoja živel neposredno v naravi in v njej iskal hrano ter se boril za preživetje, so bila oblačila in pokrivala pomemben del njegove opreme prilagojene na podnebje v katerem je živel. Tako so se v različnih podnebjih sveta razvila in oblikovala različna pokrivala glede na to, ali so človeka ščitila pred soncem, dežjem, vetrom, mrazom. Z razvojem civilizacij, so se razvila posebna pokrivala (čelade), ki so človeka ščitila pred lastno vrsto v primeru bojev in vojn, ali pa pred divjimi živalmi s katerimi se je boril za prostor pod soncem ali pa jih lovil za hrano. Še nadaljnji razvoj civilizacije in odmik človeka iz neposredno divjega naravnega okolja je omogočil razvoj okrasnih pokrival, ki so pomenila in so še danes statusni simbol (verski, socialni, voditeljski položaj). Pri nekaterih civilizacijah in plemenih so se taka pokrivala razvila že ob zgodnjem razvoju. Take so na primer perjanice pri Indijancih v Severni Ameriki, visoki klobuki plemenitašev pri Aztekih ter klobuki na kipih na Velikonočnih otokih.

Na Notranjskem lahko skozi vire in literaturo v preteklosti zasledimo predvsem pokrivala, ki so ščitila pred soncem ter mrazom. Prva so bili slamniki, druga pa polhove in polstene kape in klobuki. V začetni dobi razvoja pokrival so bila pokrivala iz lesnih gob ter strojenih kož divjih in domačih živali, ki so bila del večjega oblačila, ki je ščitilo zgornji del telesa (plašči iz kož s kapuco).

V naselju Lož je najstarejši znani zapis uporabe pokrival pesem Stoji stoji tu mejstu Luož, ki izhaja iz časa 16. stoletja. V njej so omenjene tako kape iz lesnih gob, kot tudi kape iz polhovih kož. Šele v začetku 20. stoletja se je iz Gorenjske v mesto Lož preselil prvi klobučar, ki je izdeloval klobuke iz polsti. Ta dejavnost se je potem okrepila in bila pomemben vir zaslužka za meščane do druge svetovne vojne. Z razvojem industrije in drugih materialov so polhova in polstena pokrivala postala le še del tradicije in pokrivala zavednih Notranjcev, ki jih nekateri tudi danes nosijo na vidnih položajih v slovenski javnosti (na primer Notranjski slikarji, direktor Kina Šiška…).

POKRIVALA, KI SO SE UPORABLJALA IN IZDELOVALA V PRETEKLOSTI NA NOTRANJSKEM

Na območju Notranjske so v preteklosti izdelovali različna pokrivala iz naravnih materialov, ki so jih pridobili iz lokalnega okolja. Imela so funkcijo zaščite glave pred vremenom, umazanijo ter ščitili pred poškodbami, lahko so nakazovala položaj posameznika v družbi. Uporabljali so strojene kože polhov za izdelavo polhovih kap, izdelovali slamnike iz slame in različne živalske dlake za izdelavo klobukov. Te dejavnosti so bile najdlje prisotne in se ohranile v mestu Lož. Zaslediti je priimke povezane z dejavnostjo izdelave pokrival na Notranjska (Klobučar, Polh) ter tudi posameznike, ki imajo še vedno znanje izdelovanja pokrival.

Na Notranjskem ima polhanje dolgo tradicijo. Polhe so lovili tudi zaradi njihove masti in kože, ki so jo uporabljali za izdelovanje **polhovk.** Tradicija lova se je ohranila, izdelovanje polhovk pa skorajda zamrlo. Domačini se spomnijo, da jih je nazadnje izdeloval Opkov oče iz Loža, oče Helene Kotnik iz Laz (*Kmetija TDolenj*).

Klobučarji, ki so delovali predvsem v mestih, so **klobuke** izdelovali iz volnene polsti, goveje, zajčje in kunčje dlake. Posamezni klobučarji, ki so delovali samostojno in so klobuke izdelovali za kmečko prebivalstvo, so uporabljali volneno polst, ki je bila lažje in cenejše dostopen material. Eden takšnih je bil tudi klobučar iz Loža, ki se je leta 1859 preselil iz Žužemberka.

Po vaških naseljih v Loški dolini je bilo poglavitno pokrivalo **žensk ruta.** Klobuke so nosile le žene bogatih kmetov – gruntarjev in še to ob posebnih priložnostih. Klobuke so nosili le tisti moški, ki so opravljali posebne/ javne poklice. Kot je bil recimo sodnik v Ložu, učitelji, bogati trgovci.

Gobova pokrivala; lesno gobo so z ustrezno pripravo in obdelavo oblikovali v material podoben usnju in ga potem sešili skupaj v pokrivalo

Slamniki; prevladovali so pleteni slamniki iz ločka, vrbe ali določenih vrst šašov

Volnene kape štrikane iz volnene niti.

Do prve svetovne vojne se je večina pokrival, ki se je uporabljala v Loški dolini izdelala v domačem kraju. Po njej pa se je ob večjih selitvah prebivalstva in razvoju furmanstva začela bolj živahna izmenjava materialov in tudi že izdelanih pokrival. Posamezna pokrivala (na primer baretke, kapice s šiltkom…) so v kraj prinesli izseljenci, oziroma tisti, ki so hodili na občasna dela v tujino in se vračali domov, ali pa domov pošiljali denar in novosti v paketih (tudi pokrivala in oblačila). Predvsem iz Francije in Amerike.

Materiali za izdelavo pokrival, ki so jih uporabljali na Notranjskem so bili večinoma pridobljeni iz narave (gozd, travnik…) ob nabiranju, ali pa s tem, ko so gojili domače živali, katerih kožo ali volno so uporabljali za izdelavo pokrival.

Še celo v prvi polovici 20. stoletja so posamezniki na primer nalovili toliko polhov v eni sezoni in posledično prodali veliko število kož, da so z njihovo prodajo lahko zaslužili toliko, kot če bi prodali celoletni pridelek krompirja, fižola, ali kakšnega drugega pridelka. Polhove kože so bile tudi pomemben izvozni material, ki je odhajal celo do Anglije in Rusije v času od 16, do 20. stoletja. Iz njih v tujini niso izdelovali samo pokrival, ampak za bogate stranke tudi šale, plašče, prekrivala za ježo na konju ali v kočiji v mrazu in podobne luksuzne izdelke.

I. POLHOVKE – KAPE IZ POLHOVIH KOŽIC

Ob koncu 18. stoletje so na Kranjskem uporabljali polšje kožice tudi za okrogle in plitke čepice – polhovke, pokrivala, ki so postala del kmečke moške zimske noše. (Baš, 1984, 54) Dolenc piše, da so moški, ki so živeli ob gozdovih in drugod, pozimi skoraj vsi nosili polhovke, samosrajčniki pa tudi poleti, da so se zaščitili pred soncem (1921, 64).

Vsaj od sredine 19.st. so bile polhovke značilno pokrivalo v oblačilnem videzu Slovencev (Človek in Polh, 148)

Baš piše, da so bile polhovke po 2.sv. vojni pogosto moško pokrivalo tudi v mestih in so izražale domačo, slovensko prvino. Helena pripoveduje »Moj oče je polhovke izdeloval od 12 leta, polhe pa je lovil že prej, kot šestletnik. Moje celo življenje se je vrtelo okoli lovljenja polhov pa do izdelave, saj je oče celo zimo izdeloval polhovke, ki so bile poslane ne samo po Sloveniji tudi v druge države po celem svetu. Slovenci so bili razseljeni po celem svetu in polhovka jim je bila kot neka vez z domovino in spomin na mladost. Generacija mojega očeta je še potrebovala pozimi toplo pokrivalo, pogosto so to bile polhovke, kučme iz zajčjih kož ali volnene kape. Notranjci so skoraj vsi lovili polhe in imeli polhovke; polhovke so nosili samo starejši, otroci smo nosili volnene kape, ženske pa rute.«

V poznejših letih se je zaradi spremenjenega načina življenja tradicija lovljenja polhov opuščala prav tako tudi nošenje polhovke. Jože Sterle je povedal, da so jih nosili le še ob nedeljah, ko smo šli v gostilne. Nosilo se jih je bolj za finu, za se pokazat.

Jože Strle: «Polhovke so imeli tudi otroci. Jest se pa spomnim kje imel kapo iz kože od zajca, je da ustrojit. Tudi od lisice (koža) so imeli kape, pa še rep so zadaj pustili.«

NAVAJAMO IZJAVO O IZDELOVANJU POLHOVK, KI PO ZAKLJUČKU OPERACIJE POKRIVALA NA NOTRANJSKEM NE BO DRŽALA VEČ, SAJ SEDAJ OBSTAJAJO 3 OSEBE, KI OHRANJAJO TRADICIJO IN ZNAJO IZDELATI POLHOVKE NA NOTRANJSKEM

» V Ložu je pred vojno stala stara Opkova hiša, kjer se je ohranjala tradicija strojenja polhovih kožic. Vsaj štirje ali pet rodov se je tu ukvarjalo s strojenjem kožic. Iz njih so izdelovali kape, ki so jim takrat tako kot danes rekli polhovke. Do druge svetovne vojne so pri Opkovih izdelali tudi do dvesto polhovk letno. Pri tem je bila notranjost in zunanjost obložena s kožicami, za takšno polhovko so jih potrebovali 40. vse kožice so pri Opkovih nakupili v Loški dolini. Po vojni je dedič Opkove družine Janez Kočevar nadaljeval družinsko tradicijo in izdeloval polhovke, ki so imele podlogo iz svile. Za takšna pokrivala so zahtevala manjše število kožic in so bila tudi manj topla. Po drugi svetovni vojni je polholka dobila narodopisno vrednost. Vendar pa je ta slovenska posebnost s smrtjo Janeza Kandare pred nekaj leti izginila iz Loške doline in tudi z Notranjskega.« članek Gozdovi so že polni polharjev, Maja Ožbolt

TRADICIONALNA IZDELAVA POLHOVIH KAP (postopek, materiali, viri materialov, način priprave materialov) **IN OBREDI POVEZANI S TEM**

»Že od malega sem živela z polholovom in strojenjem kožic, izdelovanjem polhovk kot tudi s prodajo le-teh. Vsako jesen se je septembra začela priprava na polholov, priprava škrinc, ogled kje so dobre stave na drevesih in ali je kaj žira, je kaj lešnikov, saj je bil od tega odvisen polholov. Pregledalalo se je tudi vse polšne; če je vhod zglajen in ali polhi hodijo v duplino. Pred polšne se je nastavilo palčke, da se je videlo, kako hitro bo to podrto. To je pomenilo, da je polšna polna polhov. Če je ostalo nepodrto, je pomenilo, da imajo še eno luknjo drugje ali pa v tej polšni ni polhov. Po leskah je oče začel loviti konec septembra. Popoldne sva nastavila, drugo jutro sva

šla pobrat. V kolikor so se ujeli samo mladiči je počakal še en teden, v kolikor se ni ulovilo nič je za štirinajst dni nehal in nastavil še enkrat.« Helena Kotnik

ODIRANJE IN SUŠENJE

Polhe so odirali polharji sami in prav tako sušili njihove kožice oziramo sta ti dve dejavnosti potekali v krogu družine. Helena pripoveduje: »V začetku novembra je začel z izdelavo polhovk, saj so se morale kožice posušiti na zraku, da jih je lahko ustrojil. Tako smo cele zime strojili kožice, vsa družina mu je pomagala pri strojenju. »

Najbolj razširjen način odiranja polšjih kožic je bil na meh. Polhe so odrli in na vrvico nanizane mehove sušili v zračnem in senčnem prostoru. Jure Kordiš pravi: »Ulovljene polhe smo odrli, takrat je moral biti rep zraven, tudi če ga potem niso rabili, za nadaljnjo obdelavo, uporabo. Ko sem bil star 17 let je oče uporabljal take majhne deske, ki so jih dali na kožo, da se je koža lepo posušila, da se ni zvijala. Kože so bile odrte na meh. Desko so gor nataknili, deska je bila narejena v špico. Da je bila koža čimbolj raztegnjena in se ni skrčila. Potem se je dalo sušit. Obešeno je bilo na špago, ki je bila potegnjena skozi oči, ušesa. Sušilo se je zunaj v senci, na soncu so se prehitro posušila. Pri nas je sušil oče tam kjer je bila rauf kamra za dimljenje mesa. Nadaljnja obdelava je bila stvar strojarjev.

STROJENJE

Po sušenju je sledil naslednji postopek, strojenje. Ta postopek so v preteklosti s preprostimi sredstvi opravljali kar doma, kasneje pa so dajali kože strojiti domačim strojarjem, ki so strojil preprosto, v slani galunovi raztopini (namazali so jih na notranji strani, pustili 2 do 3 dni) potem pa odstranili maščobo s strgali ali na strojarskem stolu - odstranili »ogarbali« so notranjo stran osušene kožice. Na koncu so kožice dodatno osušili z metjem v lesnem žaganju. »Jaz sem bila zadolžena, da osušim kožice v žaganju, ki smo ga šli iskat k mizarju. Žaganje je moralo biti suho, da je popilo maščobo, ki je ostala na dlaki.« (Helena) Strojarska obrt je bila zelo razvita v Ložu zato se jih je prijel vzdevek kožarji. Med strojarskimi družinami je bila Opkova družina.

»Pri »Opkovih« v Ložu je bila 300 letna tradicija izdelave polhovk, a se je to le prenašalo po moških potomcih, ženske so samo pomagale, niso pa bile nosilke tradicije. V naši družini je bilo v preteklosti več sorojencev, moj oče pa je imel dve hčeri, tako da se je tradicija prekinila, vsaj

tako je mislil oče. A mene je naučil vseh stvari, ki jih je delal on in s tern prekinil tradicijo oz. takratno miselnost starih Ijudi, da je sin več vreden kot hči.« Helena

»Moj oče je galun kupil v lekarni, potem ga je v šalčki zmešal z vodo in soljo in kože namazal po notranji strani, pustil 14 dni. Kože je zložil skupaj, dal v škatlo, obtežil, po ene 14 dneh pa vzel ven. Nato se je usedel na stol, v obliki konja z rezilom, in je potem vso maščobo spraskal dol. Je moral znat, da ni kožo raztrgal. Kože je dal v žagovino in smo potem toliko časa hodili po kožah, da se je koža osušila.« helena

POLHANJE KOT VIR ZASLUŽKA

Oče od Janje Strle pravi, da so polhali iz dveh razlogov, za meso, za hrano, pa da smo s prodajo polhovih kožic tudi zaslužili.

»Pisni in ustni viri dokazujejo, da so bile polšje kožice cenjeno tržno blago in velikokrat tudi pomemben vir dohodka, prispevek k družinskemu proračunu v gospodinjstvih revnejših slojev prebivalstva, zlasti na posameznih območjih v Sloveniji, npr. na Notranjskem,…« 144 Polh in človek

»Pisni viri o prodaji kožic so vsaj od 17.stoletja naprej številni, o tem pa so pisali že znani avtorji, od Valvazorja naprej.« 144 Polh in človek

»Jest sem lovil od zmeril polhe pa nekje do 80-tih let. Do enga 70-tega leta se je še kaj prodalo, potem pa ne več. Leta 1952 sem jaz jih nalovil čez 700, okoli 750, po 60 polhov na noč. Strah me je bilo po polšnah gledat, sem kar trepetal s tisto lanterno. Enkrat se spomnim sm v Grabnu, ne gor na robu, sem ležal b polšni in čakal da je šlemplnnu. Potem kar naenkrat slišim korake, menda so bile srne, tako je rekel Mihule, sem mislil da gre medved. Uf me je bilo strah. Sm hodil z enim gospodom, z Mihule (France Kandare), k mi je mal pokazal kako se polha. Sam on ni imel nikoli cajta, on je treniral, on je bil 1952 na svetovnem prvenstvu v Helsinkih!. Pa sem hodil pa sam. No takrat leta 1952, ko sem jih ulovil prek 700, je prišel en gospod iz Lašč, ne vem kako je izvedel za mene, potem je šel peš naprej na Jezero. Je rekel, dej pripravi mi jih. Pa sem jih zloži na mizo, ta stare, lanske in pa mladiče. Ko je prišel nazaj iz Grahovega, takrat se je peš hodilo, jih je pregledal in izbral in plačal. Takrat sem se komplet oblekel za tisti denar. Jakno, čevlje, hlače. Čez 3, 4 leta sem jih še nekaj prodal, potem pa nič več. Potem jih je bilo težko prodat» Jože Sterle

Jure Kordiš prav tako pripoveduje, da je bilo včasih polhanje pomembno zaradi hrane in tudi zaradi prodaje kož. »Sedaj je to drugače, je bolj zabava. Včasih pa ni bilo tako. Med vojnama, okrog leta 1930 so se kože najbolje prodajale. Tukaj v tej hiši kjer sva midva sedaj

so živeli moji predniki, moj oče je bil tukaj rojen. Tukaj je bil tudi dober teren za lovit, blizu gozda, bilo je praktično, ves čas so lahko lovili, skozi so imeli nastavljene pasti. Pri nas se je polhov veliko pojedlo, pri hiši je bilo 8 ljudi. En človek je pojedel 4 polhe, sedaj pa si predstavljal, koliko so jih mogli uloviti za svoje potrebe. Če je bila dobra letina so pri naši hiši ulovili 4.000 do 5.000 polhov. Ja normalno, veliko so jih pojedli! 10 ljudi pomeni 50 polhov na en obrok in če so jih v sezoni jedli dvakrat na dan, si lahko misliš, koliko so jih ulovili« Jure Kordiš

»Od celega ulova je bilo potem uporabnih kakšnih 3.000 polšjih kožic. Cena zanje je bila taka, da so si za izkupičke kupili 2 goveji živali kupili (2 kravi ali 2 vola). Je res, da so tudi na črno kaj postrelili, kakšno lisico in kuno in je bil tudi zaradi tega tak izkupiček.« Jure Kordiš

KONČNA IZDELAVA POLHOVKE

Pomemben vir dohodka za nekatere družine na Notranjskem pa ni bila le prodaja kožic ampak tudi izdelava polhovk (pokrivalo iz polhovih kožic) »Eno zimo je toliko zaslužil s polhovkami, da je oče mami pralni stroj kupil«. Helena Kotnik

»Če je bil kakšno leto lov na polhe slab, ker niso imeli dovolj hrane, Tisto zimo ni delal polhovk, oziroma je delal polhovke samo iz tistih kožic, ki jih je kupil. Bila pa so tudi leta ko ni ujel nobenega polha in tudi kožic ni bilo moč kupiti. Če je bila sezona dobra, je lovil, dokler se je kaj ujelo. » Helena

»Mama je bila zadolžena, da mu je na šivalni stroj sešila podlogo in štem, ki je držal obliko polhovk. Za štem je bilo blago iz starih plaščev, ki bi jih sosedje zavrgli, so jih pa prinesli k nam in je mama iz tega narezala trakove in jih na šivalni stroj sešila skupaj, da je bilo debelejše. Pri izdelavi polhovk je sodelovala vsa družina, a glavnino je naredil oče.

Mislim, da je bil moj oče zadnji v Loški dolini, ki je izdeloval polhovke in strojil kože. Obrt pa je zamrla zaradi nezanimanja. Mladi rod ni pripravljen več cele dneve sedeti za mizo in šivati kožice. Obenem pa so polhi sedaj skoraj zaščiteni in vedno več je okoljevarstvenikov, ki to obsojajo in se zgražajo. Pa tudi otrok ne vzgajamo v tem duhu. V tem duhu moraš zrasti.« Helena Kotnik

»Leta 1978 je k Opkovim v Lož prizetil Janko in mojemu očetu so se kar zasvetile oči, saj bo po dolgem času Iahko imel 'moške pogovore in moškega za v gozd in polhanje. V njegovih očeh je bilo tako, kot bi dobil sina, ki ga bo vsega navadil in predal 300 letno tradicijo.

Janko je bil doma iz kmetije in vajen vseh kmečkih del. V prvih 10. letih se je Janko naučil tudi izdelovanja polhovk tako, da si je po nekaj letih učenja svojo naredil sam. Nekaj zim je mojemu očetu pomagal šivat kožice, da je Iahko hitreje naredil polhovko. A Jankota je bolj kot šivanje polhovk vleklo na svojo kmetijo, ki jo je podedoval po starših in odločila sva se, da bova življenje najine družine nadaljevala na kmetiji in ob delu v podjetju še obdelovala nekaj zemlje in si pridelala hrano za svoje potrebe.

Čeprav Janko ni nadaljeval tradicije šivanja polhovk, sta Janko in ata Ivan vsa leta še naprej skupaj lovila polhe, se pogovarjala kakšna bo letina za lov na polhe ter lovila vsak na svojem »rajonu« in potem primerjala ulov. Kar sta ulovila, sta potem skupaj odrla in skupaj pozimi ustrojila kožice. Šival pa ni več z njim, saj pozimi je raje kuhal šnops (žganje).
Oče je do zadnjega delal polhovke in je znanje odnesel seboj. Pa tudi Janko je znanje izdelave polhovk odnesel seboj. Jaz pa sem se toliko naučila skozi ta leta, ki sem jih preživela z očetom in z možem, da sem naredila polhovko in skuhala žganje in tradicijo obeh peljem naprej.« Helena , spomin na očeta

»V Ložu je bil gospod, ki je delal polhovke. Opek se mu je reklo. Pa mi ni všeč njegova kapa, imam eno. Taka trda je pa še smrdi. Ona je sicer dosti dela, za domačine so bile u redu. Ime pa eno, ki jo je gospod v Preserjih naredil, tista pa nima nobenega duha. Sm mu rekel, naj mi iz samih starih polhov naredil, je reku ni problema. Ta v Preserjih je delal res fine. Ta je res dobra. Imam dve ali tri polhovke. Ena je taka, na partizansko narejena, tako oblika.
Včasih je vsaka bajta imela polhovko, so jo imeli bolj reveži.
Opku sem jaz dal kože, za ta »partizansko«, ta v Preserjih je pa kožice sam dal. Je naredil iz samih starih, vidiš da so vse iste velikosti. Ena polhovka je stara 50 let ena pa 30 let, to je že zgodovinska vrednost.« Jože Strle

»Bolj je star polh boljši je za polhovko, kož mora bit že mal rjavkasta s črto po sredini. Za polhovko se koža obreže tako da je še malo belega pri robu, vsak kos mora imet na vsaki strani malo belega.« Jure Kordiš

II. KLOBUČARSTVO

KLOBUČARSTVO NA NOTRANJSKEM

V Loškem muzeju v Škofji Loki, kjer je imelo klobučarstvo močno tradicijo, smo izvedeli, da se na slovenskem etničnem ozemlju klobuki prvič omenjajo v virih, ki opisujejo ustoličevanje koroških vojvod v 11. in 13 stoletju. Koroški kmetje so takrat nosili sive klobuke s sivo vrvico.

Klobučarji, ki so delovali predvsem v mestih, so klobuke izdelovali iz volnene polsti, goveje, zajčje in kunčje dlake. Posamezni klobučarji, ki so delovali samostojno in so klobuke izdelovali za kmečko prebivalstvo, so uporabljali volneno polst, ki je bila lažje in cenejše dostopen material.

Janez Kebe v *Loška dolina z Babnim Poljem 2. del piše*, da se v Ložu pri hiši številka 58 reče pri Klobčarjevih (skrajšano od pri Klobučarjevih). »Leta 1859 je posestvo kupil Franc Nahtigal, r.1832. Žužemberk 29, ki je bil klobučar.« V podatkovni zbirki ARS piše, da so v Ložu prenehali s klobučarsko obrtjo leta 1922. V Slovenskem etnografskem muzeju hranijo 3 fotografije iz Loža povezane s klobučarstvom.

Klobučarska obrt na Notranjskem pa vendarle nima takšne tradicije kot izdelovanje polhovk, zato je manj informacij, še kako potrebnih za obuditev omenjene obrti.

KLOBUČARSTVO V SLOVENIJI OZIROMA ŠKOFLJI LOKI

V Sloveniji in posledično v Škoflji loki je bilo klobučarstvo pred vojnama vezano na domačo ovčjerejo, tradicionalna znanja obrtnikov ter meščansko zaledje mest, ki so imela dovolj denarja za nakup pokrival iz ovčje volne, ki so bila bolj zahtevna za izdelavo.

Obrt se je od srednjega veka dalje razvijala postopoma do take mere, da je obstajala skupina – ceh klobučarjev, ki je razvila svoj postopek izobraževanja in prenosa znanja iz starejših na mlajše generacije. Po drugi svetovni vojni se je obrt preoblikovala v industrijsko izdelovanje pokrival. Stari mojstri so se ali prilagodili na nove razmere trga in razvoja ali pa prenehali z delom. Posledično je bilo tudi znanje ohranjeno le s pomočjo zbirk dediščine in pa aktivnosti etnologov in muzejev. Škofjeloški muzej je primer dobre prakse povezave ohranjanja pretekle dediščine in prenosa dediščine naprej na prihodnje generacije v sodelovanju z zasebniki, ki še danes izdelujejo pokrivala na tradicionalen, ali prilagojen način.

IZDELAVA KLOBUKOV IZ POLSTI – POSTOPEK, MATERIALI, VIRI MATERIALOV, NAČIN PRIPRAVE MATERIALOV

Klobučarji, ki so delovali predvsem v mestih, so klobuke izdelovali iz volnene polsti, goveje, zajčje in kunčje dlake. Posamezni klobučarji, ki so delovali samostojno in so klobuke izdelovali za kmečko prebivalstvo, so uporabljali volneno polst, ki je bila lažje in cenejše dostopen material.

Volna je bila najbolj razširjena (cenovno ugodna, dostopna v lokalnem okolju). Oba klobučarja na Notranjskem sta delala iz ovčje volne. Tisti, ki so klobuke izdelovali za kmečko prebivalstvo so bili najverjetneje samouki in so klobuke delali iz ovčje volne. (klobučar iz Nadleska v Loški dolini je opravil šolo). Tudi izšolani so delali iz ovčje volne!

V Škofji Loki je bila klobučarska obrt pomembna dejavnost. Od konca 19.st. je Delovala tudi obrtna šola, ki so jo obiskovali tudi klobučarji- tudi klobučar iz Nadleska v Loški dolini

SPLOŠNO O VOLNI KOT DEL SAMOOSKRBE

Ovčja volna spada med najstarejše naravne materiale za izdelavo oblačil in drugih uporabnih predmetov.

Ovčja volna je bila nekdaj pomemben samooskrbni naravni material v vsakdanjem življenju. Ovce so nudile hrano in surovine za oblačila. Za njeno pridelavo ne potrebujemo veliko energije in dela, saj je dodaten proizvod pri reji mesa in mleka.

Volneni izdelki so udobni in prijetni. Varujejo pred mrazom, poleti pred vročino. Toplotna izolativnost ostane dobra tudi ko jo zmoči. Volna odbija prah, pršice in vlago, očistimo jo

lahko samo z prezračevanjem. Zato ni nenavadno da so volno uporabljali za izdelavo klobukov, ki nas ščitijo pred vremenskimi vplivi.

TUDI NA NOTRANJSKEM OVCE POMEMBNE PRI SAMOOSKRBI

Ovčje meso je bilo eno poglavitnih prehrambnih sestavin tudi prebivalcev Notranjske. Večji kmetje so na začetku 20.stoletje imeli 15-20 ovac, revnejši in bajtarji pa od 2-5 (meso, mleko, striženje za prodajo oziroma najbolj za prejo).

V 1.polovici 19.stoletja je sledilo hitro opuščanje ovčjereje. Vzrokov je bilo več; prepoved ovčje paše zaradi škode v gozdovih in s pojavom industrijskega blaga in uvožene volne se je cena domače volne znižala.

JESENSKO STIŽENJE OVC

Klobučar iz Nadleska je kupoval volno od kmetov na Blokah…
Najbolje je striči jeseni, ko je toplo vreme sicer se lanolin in kožna maščoba nabirata na rezilu, kar otežuje striženje.

Ovce se striže 2krat na leto (september, oktober). Ta volna je za predelavo boljša saj nima toliko nečistoč. Pa tudi pašna krma je boljše kvalitete kar tudi vpliva na kvaliteto volne.

SORTIRANJE VOLNE

Klobučarji na Notranjskem so kupili neočiščeno volno in jo potem doma prali in očistili sami. Celotne družine so to volno sortirale, odstranile nečistoče, oprale v deževnici in to volno počesala z orodjem gredašami.)

Najbolje je takoj po striženju, runo razprostremo, odstranimo nečiste dele (blato, slamo, zemljo,..). vedeti moramo, da volna po telesu ovce ni povsod enake kakovosti in čistoče. Najboljši deli runa so na pleča in bočni del.

SKLADIŠČENJE VOLNE

Če jo skladiščimo naj bo v bombažnih ali drugih zračnih vrečkah, vreče naj bodo na zračnem prostoru, v senci.

KAJ VSE VPLIVA NA KAKOVOST VOLNE

Na kakovost volne vplivajo genetski (pasma) in okoljski dejavniki. Med pasmami so velike razlike v kvaliteti volne. Pomembno vpliva tudi prehrana, starost, spol, okuženost z zajedavci.

VIRI IN LITERATURA

- Birtič D., Priročnik o striženju ovc in ravnanju z volno
- Kebe J., Loška dolina z Babnim poljem 1-2
- Šumrada J., Polharska dediščina Loške doline
- Kryštufek B., Polh in človek
- Kmetijsko gozdarski zavod Nova gorica; Tradicija in inovacije v uporabi živalskih materialov
- Ožbolt M., Gozdovi so že polni polharjev
- Zbornik Škofja Loka, Izza Klobuka
- Helena Kotnik; Ustni vir
- Jože Sterle; Ustni vir
- France Anzeljc; Ustni vir
- Matej Kržič; Ustni vir
- Matija Štupica; Ustni vir
- Janja Strle; Ustni vir
- Jure Kordiš; Ustni vir

Pripravili in oblikovali: Polona Klavžar, Matej Kržič, Helena Kotnik

April, 2023

FOTOGRAFIJE

K J
1931